

НОВІТНІ ЧАСИ

УДК 94 (477.83-21) «1900/1944» Шептицький
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2023.1.192>

*Наталія Діанова, Анастасія Ягупова**

КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Анотація: У статті проаналізовано погляди митрополита УГКЦ Андрея Шептицького на процес державотворення на українських землях. Використаний комплекс опублікованих документів і дослідницької літератури дав можливість реконструювати його діяльність у церковній і громадсько-політичній площинах, спрямовану на консолідацію українського суспільства навколо єдиної Церкви та розбудову соборної держави. З'ясовано, що значною перешкодою на шляху її втілення було політичне роз'єднання українських земель, які упродовж першої половини ХХ ст. перебували в складі різних європейських держав і належали до різних релігійних конфесій.

Ключові слова: митрополит Андрей Шептицький, УГКЦ, Православна церква, Східна Галичина, Україна, політична єдність, церковна єдність, Українська держава

Андрей Шептицький увійшов в історію як один із видатних релігійних, культурних і громадських діячів ХХ ст. Він був переконаним прихильником церковної єдності українського народу, яку вважав запорукою єдності політичної. Його митрополича діяльність була ускладнена перебуванням західноукраїнських земель у складі різних держав. Особливо тяжкою ситуація була в період двох світових війн, які спричинили розбрат українського народу, що брав участь у воєнних діях у складі воюючих між собою країн. Основним ворогом українців митрополит вважав спочатку Росію, а згодом Радянський Союз, де вона відігравала домінуючу роль. Захист Української держави від російських агресорів на сучасному етапі та проблема церковної єдності в Україні зумовлює особливу актуальність поданої публікації.

Мета роботи полягає у дослідженні концепції Андрея Шептицького стосовно розбудови Української держави та основних напрямів його діяльності з метою її реалізації на різних відрізках часу, які стали своєрідними маркерами в історії України.

* Діанова Наталія Миколаївна – доктор історичних наук, професор історико-філологічного факультету Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (Одеса, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0406-6907>; e-mail: dianova@onu.edu.ua

Ягупова Анастасія Олексіївна – здобувачка вищої освіти історико-філологічного факультету Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (Одеса, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0247-6478>; e-mail: byagupova6@ukr.net

Дослідження життєдіяльності митрополита Андрея знайшло своє відображення у працях українських істориків. З початку 1990-х років розпочалося ґрунтовне та неупереджене вивчення історії УГКЦ і діяльності її ієрархів. При цьому значна увага приділялася постаті митрополита А. Шептицького. В історіографії здебільшого розглядалась його релігійна діяльність, націлена на зміцнення Церкви та пошуки шляхів порозуміння з православними ієрархами. Дещо менше уваги приділялось його суспільно-політичній роботі, орієнтованій на розбудову Української держави. Проте деякі сучасні історики побічно торкалися цієї проблематики. Серед них – Л. Бабенко, яка через призму взаємин радянського керівництва з Православною церквою розглянула і його ставлення до УГКЦ¹. На основі залученого комплексу архівних матеріалів вона проаналізувала репресивну діяльність радянських органів державної безпеки стосовно обох церков і дійшла висновку, що вказані спецслужби розглядали греко-католицьке духовенство, у тому числі й Андрея Шептицького, як непримиримих ворогів радянської влади та носіїв ворожого їй націоналізму.

Громадсько-політичної діяльності митрополита торкався А. Кравчук, який дослідив позицію УГКЦ у період Другої світової війни². Автор обґрунтував причини еволюції поглядів А. Шептицького стосовно взаємин із гітлерівською Німеччиною та СРСР.

Вагомим внеском у вивчення діяльності ієрархів УГКЦ у першій половині ХХ ст. стало дисертаційне дослідження І. Ходак³. На основі введених до наукового обігу архівних документів їй вдалося простежити активну громадську та політичну роботу ієрархів Церкви, насамперед, А. Шептицького, зазначивши її національний характер.

Погляди А. Шептицького на українське державотворення в період Першої світової війни розглядав А. Яртись⁴. Автору вдалося простежити діяльність митрополита, націлену на проголошення Української держави.

Дослідниця О. Сурмач дослідила діяльність УГКЦ у роки Другої світової війни і дійшла висновку, що ієрархія Церкви не підтримувала постійних взаємин з німецьким окупаційним режимом і сприймала його як загрозу для українського населення⁵.

Зазначеної проблематики певною мірою торкалися у своїх роботах І. Баран⁶, В. Пашенко⁷, В. Ленцик⁸ та інші дослідники. Проте в українській історіографії відсутня

¹ Бабенко Л.Л. Радянські органи державної безпеки в системі взаємовідносин держави і православної церкви в Україні (1918 – середина 1950-х рр.). Полтава: ТОВ «АСМІ», 2014. 549 с.

² Кравчук А. Християнська соціальна етика під час німецької окупації Галичини 1941-1944: митрополит Андрей Шептицький про солідарність, опір владі та захист святості життя // Ковчег. 2000. № 2. С. 223-269.

³ Ходак І.В. Просвітницька та суспільно-політична діяльність ієрархів греко-католицької церкви Східної Галичини у першій половині ХХ ст.: дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Одеса, 2015. 248 с.

⁴ Яртись А. Концепція українського державотворення у богословській спадщині митрополита Андрея Шептицького // Історія релігій в Україні: наук. щорічник / упоряд. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. Львів: Ін-т релігієзнавства – філія Львів музею історії релігії; вид-во «Логос», 2005. Кн. 1. С. 621-626.

⁵ Сурмач О. Греко-католицька церква в період німецького окупаційного режиму в Україні (1941-1944 рр.) автореф... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2001. 18 с.

⁶ Баран І. Українська греко-католицька церква на початку Першої світової війни (1914-1915 рр.) // Вісник Львівського університету: Серія юридична. Львів, 2010. С. 57-64.

⁷ Пашенко В. Греко-католики в Україні. Полтава, 2002. 615 с.

⁸ Ленцик В. Визначні постаті української церкви: Андрей Шептицький і патріарх Йосиф Сліпий. Львів: Свічадо, 2004. 521 с.

комплексна наукова робота, предметом дослідження якої була державотворча концепція А. Шептицького. Це додатково підкреслює актуальність поданої статті.

Андрей Шептицький з початку свого перебування на митрополичому престолі (1900 р.) активно включився у політичну роботу, перший етап якої розпочався коли Східна Галичина перебувала в складі Австро-Угорської імперії. На той час він дотримувався позиції вирішення нагальних проблем українців шляхом парламентської боротьби. Внаслідок державної реформи в імперії було введено загальне виборче право, яке поширювалось на усіх повнолітніх громадян. У своїх пастирських посланнях митрополит закликав духовенство та доросле населення брати активну участь у виборах до парламенту. При цьому він наголошував на тому, що набуте загальне виборче право накладає на виборців певні обов'язки. Обираючи послів до парламенту потрібно пересвідчитись у тому, що вони є не лише хорошими патріотами, а й хорошими християнами, які будуть у своїй роботі дотримуватись християнських чеснот⁹. Результатом виборів стало отримання українцями 27-ми мандатів.

Самого А. Шептицького ще 28 грудня 1901 р. було обрано на посаду віце-маршала Галицького сейму, а з 1903 р. він став членом австрійської «Ради Панів». Перебування в парламенті давало можливість митрополиту боротися за права українців. Зокрема, 28 червня 1910 р. на 11-му засіданні 22-ї сесії Палати панів він виступив з промовою, в якій обґрунтував необхідність відкриття українського університету у Львові¹⁰. У подальшому митрополит твердо відстоював свою позицію, будучи переконаним, що університет сприятиме національно-культурному розвитку українського народу. Проте вирішення цього питання дещо затягнулося. У 1913 р. з'явився імператорський указ про відкриття українського університету, який мав розпочати свою роботу з вересня 1916 р., проте на заваді реалізації цього стала Перша світова війна.

Саме у цей період розпочалася активна державотворча діяльність А. Шептицького. Митрополит засудив убивство престолонаслідника Франца Фердинанда та його дружини й у пастирському листі до вірних від 29 липня 1914 р., написаного з приводу початку Першої світової війни, закликав проявити вдячність Габсбургській австрійській державі та виступити на її захист. Він писав: «Настала хвиля, в якій жертвою майна і крові маємо доказати нашу вірність для його освяченої особи для династії і престолу»¹¹.

Наприкінці липня 1914 р. у Відні, за участю А. Шептицького, відбулася таємна нарада, де обговорювалося українське питання. У митрополита було власне бачення післявоєнного устрою України. Він був переконаний у перемозі Австро-Угорщини й вважав, що «як тільки переможе австрійська армія й вступить на територію російської України, нам доведеться вирішувати потрібне завдання: військової, правової і церковної організації в краю. Виконання цих завдань повинно бути здійснено частково по можливості будь-якою мирною конференцією, щоб ці області на всякий випадок відокремити від Росії»¹².

Після окупації Східної Галичини російськими військами Андрей Шептицький у серпні 1914 р. був заарештований і засланий до Новгорода, а згодом до Курська. Внаслідок

⁹ Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Т. II. Кн. 1 / За ред. А. Кравчука. Львів, 1998. С. 402, 407.

¹⁰ Сапельяк А. Київська церква на слов'янському Сході. Буенос-Айрес. Львів: Місіонер, 1999. С. 109.

¹¹ Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність... Т. II. Кн. 1. С. 437, 441.

¹² Баран І. Українська греко-католицька церква... С. 57.

обшуків у митрополита було знайдено документи, які свідчили про розвиток унійного руху з його участю на території Росії. Проте, як зазначав міністр внутрішніх справ Штюрмерг у доповіді цареві, найбільш вагомим документом на тлі воєнно-політичних подій є власноручна записка «Про майбутній військовий, правовий і церковний устрій Російської України, в очікуванні захоплення її австрійськими військами». У цій записці митрополит описував майбутній устрій Російської України, який базувався на відродженні духу давньої України, відновлення військових традицій Запоріжжя, при умові введенні в краї австрійського законодавства і повного відокремлення Української Церкви від Російського Синоду¹³.

Завдяки революційним подіям 1917 р. митрополит отримав змогу повернутись до України. Він всіляко підтримував державотворчі процеси, вважаючи утворення Центральної Ради новою історичною епохою в історії України. Попри неоднозначне ставлення діячів українського уряду до церковної політики А. Шептицького, 28 квітня 1917 р. йому влаштували урочистий прийом у Центральній Раді. У Києві митрополит продемонстрував послідовну національну політику УГКЦ, збереження нею української мови та східного обряду богослужіння, що позитивно сприймалось у Наддніпрянській Україні. Діяльність УГКЦ активізувалась в Українській державі П. Скоропадського. Деякі політичні діячі неофіційно підтримували ідею проголошення Українського патріархату на чолі з А. Шептицьким. Недаремно православний митрополит Антоній (Храповицький), з яким Владика листувався упродовж декількох років, сподіваючись переконати у необхідності об'єднання Православної та Греко-католицької церков, вважав, що ідеал церковного пастиря гетьман П. Скоропадський вбачав не в ньому, а в А. Шептицькому¹⁴. І це при тому, що митрополит Андрей завжди відверто оприлюднював свою позицію щодо з'єднання християнської церкви і створення єдиного патріархату на чолі якого має бути православний патріарх.

Після розпаду Австро-Угорської імперії, 18-19 жовтня 1918 р. у Львові відбулося зібрання 500 українських громадсько-політичних і релігійних діячів, які обрали Українську Національну Раду й оголосили про створення на українських етнічних землях незалежної Української держави. Політичний курс греко-католицької церкви відповідав національно-політичним інтересам народу, який підтримав це рішення. Митрополит Андрей був обраний до Національної Ради й активно включився в її політичну роботу. Греко-католицьке духовенство взяло участь у революційних подіях і розбудові Західно-Української Народної Республіки. А. Шептицький всіляко підтримував її державотворчу діяльність, яка відбувалася у складних умовах польсько-української війни. Після проголошення акту злуки УНР і ЗУНР, у складі УНР опинилася Східна Галичина, більшість населення якої належала до Греко-католицької церкви. На початку 1919 р. уряд Директорії розпочав дипломатичні відносини з Апостольським престолом. Українська дипломатія висловлювала тезу, що Східна Галичина об'єдналася в єдину державу з УНР, де всіляко будуть захищатися права УГКЦ, а митрополит А. Шептицький матиме резиденцію почергово як у Львові, так і в Києві¹⁵.

¹³ Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність... Т. II. Кн. 1. С. 133, 134.

¹⁴ Діанова Н. Церковно-релігійна діяльність митрополита Андрея Шептицького // Митрополит Андрей Шептицький: церковно-релігійна та громадська діяльність. Одеса-Львів, 2007. С. 42-44.

¹⁵ Ходак І.В. Просвітницька та суспільно-політична діяльність ієрархів... С. 126, 130, 131.

А. Шептицький покладав великі надії на плідні взаємини уряду Директорії з Папою Римським, проте вони не увінчалися значним успіхом. Позитивним наслідком стало те, що він зумів привернути увагу західних держав до державотворчих рухів українського народу.

Згідно з Ризьким мирним договором (1921 р.) західноукраїнські землі опинилися у складі Польщі, де провідні українські політичні та церковні діячі не полишали надію на відновлення своєї державності. У міжвоєнний період митрополит Андрей особливу увагу приділяв процесу національно-культурного відродження українців, вихованню молоді в дусі патріотизму, християнської моралі та загальнолюдського гуманізму.

У 1930-ті роки розпочалась співпраця духовенства УГКЦ з організацією українських націоналістів, які вбачали свою головну мету в створенні Української держави. А. Шептицький неоднозначно ставився до методів збройного терору, якими користувались діячі ОУН. З одного боку він засуджував їх, вважаючи такі дії злочином¹⁶. З іншого боку він висловлював тезу, що політика польського уряду не відповідає засадам християнської моралі та інтересам громадян, а тому можлива боротьба проти такої влади.

Наступний етап державотворчої політики митрополита Андрея розпочався в період Другої світової війни. Прихід радянської влади на західноукраїнські землі та приєднання їх до Радянського Союзу в жовтні 1939 р., викликав певні сподівання на полегшення життя. Це знайшло відображення у зверненні А. Шептицького, де він окреслив програму дій щодо радянської влади. Він закликав коритися новій владі, дотримуватися її законів, оскільки вони не противні Божому Закону, не вмшуватися у політичні та радянські справи¹⁷. Проте лояльне ставлення до влади не вберегло ні Церкву, ні українське населення від репресій і переслідувань. Надзвичайно актуальними є слова Владики щодо справжніх намірів окупаційної влади, які перегукуються із заявами сьгоднішніх російських так званих «визволителів». Він писав: «На кожному кроці відчувається більшовицька злоба, ненависть до релігії та священників, і взагалі вороже виставлення влади до місцевого українського населення. Більшовики чваняться, мовляв, прийшли «спасати і визволяти» Україну, а на ділі вони всякими способами намагаються її тільки поневолити й руйнувати»¹⁸.

Усвідомлюючи величезний авторитет А. Шептицького серед українського населення, органи НКВС установили за ним цілодобовий нагляд. Вже у вересні 1939 р. було зроблено висновок, що не покінчивши з Шептицьким, годі викоринити український націоналізм. В оперативному повідомленні від 14 листопада 1939 р. йшлося про те, що «митрополит є найбільшим духовним лідером, який всіляко сприяє культурному, науковому й економічному розвитку населення Західної України. Свідченням є організація ним різноманітних українських товариств, фінансова підтримка торгових підприємств, банків, українських організацій, допомога малозабезпеченим сім'ям, призначення іменних стипендій студентам тощо. Тож якби Шептицький задумав контрреволюційний виступ, то легко знайшов би масову підтримку»¹⁹. Цей документ красномовно свідчить про

¹⁶ Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Документи і матеріали. 1899-1917. У 2-х книгах / за ред. Ю. Авакумова. Кн. 1. Львів, 2004. С. 387.

¹⁷ Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939-1944 рр.) / За заг. ред. В. Сергійчука. Київ: Українська Видавнича Спілка, 2005. С. 21.

¹⁸ Бабенко Л.Л. Радянські органи державної безпеки... С. 339.

¹⁹ Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки... С. 6, 26, 27.

багаторічну плідну діяльність настоятеля УГКЦ і його значимість для населення Східної Галичини. Навіть керівництво СРСР не наважилося дати наказ про його арешт, побоюючись ймовірної реакції віруючих.

Репресивна політика радянської влади на західноукраїнських землях спричинила надію на свободу та розвиток з приходом німецької армії. А. Шептицький радо вітав рішення Народних зборів у Львові, які 30 червня 1941 р. проголосили Акт відновлення Української держави. Підтвердженням є його пастирське послання, виголошене нагоди з цієї події 1 липня 1941 р. Він розцінював її як «нову епоху в житті Державної Соборної Самостійної України і вважав, що український народ в тій історичній хвилі мусить показати, що має досить почуття авторитету, солідарності та життєвої сили, щоб заслужити на таке положення серед народів Європи, в якому би міг розвинути усі Богом собі дані сили». Чотири дні по тому митрополит звернувся до духовенства та вірних з приводу визволення Галичини з радянської окупації. Він закликав усіх українців, які хочуть працювати для добра України, забути про які-небудь партійні протиріччя й працювати в єдності та згоді над відбудовою так дуже знищеного більшовиками нашого економічного, просвітнього і культурного життя. Тоді є надія, що на підвалинах солідарності та наполегливої праці усіх українців повстане Соборна Україна не лише як велике слово та ідея, а як живий, життєздатний, могутній, державний організм, побудований жертвами життя одних, працею, залізними зусиллями та трудами інших²⁰.

Владика надіявся на лояльність німецької окупаційної влади стосовно проблеми української державності. Свідченням є його лист до А. Гітлера від 23 вересня 1941 р., де він висловлює сподівання не лише на знищення більшовизму, але й на розвиток українського народу та можливість релігійної та національної свобод²¹.

У грудні 1941 р. Владика виклав основні засади державотворення в своєму пастирському посланні «Як будувати Рідну Хату», яку вважав ідеалом національного життя українців. Він ґрунтовно виклав своє бачення розбудови Хати-Батьківщини: через родину, утворену згідно законів природи; громаду, пов'язану сусідством і спільнотою багатьох потреб та інтересів; спільноти, товариства, об'єднання тощо. Найвищим рівнем організації людей є держава, утворена громадами з сильними зв'язками солідарності. Мудрість, з якою вона утворена, робить її сильною. Для утворення українського національного моноліту потрібні знання, традиції та виховання громадянських чеснот. Митрополит Андрей був переконаним, що єдність Хати базується на національній єдності. Український народ є одним народом, одним організмом, тому й належить йому стати суспільним утворенням. Він вважав, що одним із важливих критеріїв, який робить людей народом, є мова. Усі, хто говорять українською, або вважають цю мову рідною, будуть становити український народ. Проте крім мови конституційним елементом національності буде свідомою воля людей до об'єднання. Аналізуючи історію українських національних урядів 1917-1921 рр. він висловлював побоювання стосовно готовності Великої України до самостійності. Адже 20 років більшовицького режиму знищили безліч елементів, необхідних для розбудови Батьківщини. Тож допускає, що там самостійництво може бути орієнтованим на федерацію з Росією.

²⁰ Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність... Т. II. Кн. 1. С. 516-518.

²¹ Письмо Андрея Шептицкого к Адольфу Гитлеру за 23.09.1941 года (переклад з німецької) // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/22444/>

Вагомою проблемою, яка стояла на заваді відновлення державності, А. Шептицький вважав відсутність політичної єдності українців, що зумовлено перебуванням їх у складі різних держав. Розбудова Батьківщини передбачає повну єдність, у тому числі й релігійну. Тож різні християнські Церкви мають позбутися того духу розколу та ненависті, який призводить до того, що українець українцеві – ворог. Наслідком церковного примирення може стати відновлення Київської митрополії та піднесення її до достоїнства патріархату. Київський патріарх має бути обраним з православних, якщо той визнає владу Вселенського Архієрея²².

У контексті зазначеної програми розбудови держави митрополит звернувся до православних архієреїв України, яких закликав до церковної єдності. Він зазначав, що між роздорами, що ділять українців, не останнє місце посідають релігійні справи, тож релігійна єдність є могутнім поштовхом до єдності національної²³.

Варто зазначити, що екуменічна робота завжди посідала вагоме місце у релігійній діяльності А. Шептицького. Уперше він відвідав Росію ще в 1887 р., після завершення навчання у Вроцлавському університеті. Тоді він побував на Поділлі, у Києві та Москві, де мав можливість познайомитися з життям Російської православної церкви. Його цікавили культурні та християнські пам'ятки, духовне та громадське життя населення. Він знайомився з представниками світської та духовної еліти, шукаючи серед них прихильників ідеї єдності християнських церков²⁴. У подальшому, ставши митрополитом УГКЦ, він продовжував свою місіонерську діяльність у Наддніпрянській Україні, одним із проявів якої були пошуки єдиномисців серед православного єпископату. Упродовж 1903–1907 рр. він активно листувався з православним єпископом Антонієм (Храповицьким), якого прагнув переконати у необхідності та доцільності з'єднання Православної та Греко-католицької церков, обґрунтовуючи свою думку тим, що греко-католики, як і православні, належать до східного обряду і різнять їх лише погляди на влаштування Святої Церкви, яка була розділена внаслідок несприятливих історичних подій²⁵. Проте погляди митрополита Андрея не знайшли тоді підтримки в єпископа, який залишився відданим Російській православної церкві.

Аналогічна позиція серед православних архієреїв та української інтелігенції залишилася й в 1940-і роки. Звернення А. Шептицького про порозуміння та зближення не знайшли позитивного відгуку. Православна та світська еліта розцінювала його ініціативу як «поклик до цілковитої злуки православних і греко-католиків і то лише після прийняття усіма православними унії з Апостольським Римським Престолом, що було для них неприйнятно»²⁶.

Попри сподівання А. Шептицького ідея українського державотворення не знайшла підтримки у німецькій владі, так як вона не відповідала політиці окупаційного режиму. Навіть його пастирське послання про розбудову Рідної Хати було заборонено. З 1942 р.

²² Митрополит Андрей Шептицький. Як будувати Рідну Хату / Упор. Р. Тереховський, Р. Хрін. Львів: Гердан, 2003. С. 1–47.

²³ Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали. 1899–1944. Церква і церковна єдність. Т. 1 / За ред. А. Кравчука. Львів, 1995. С. 400–401.

²⁴ Шептицька Софія з Фредрів. Молодість і покликання о. Романа Шептицького. Львів, 2001. С. 87, 88, 115.

²⁵ Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Документи і матеріали. Кн. 1. С. 37–38.

²⁶ Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність... Т. 1. С. 406, 407, 415.

розпочалася еволюція поглядів митрополита стосовно німецької присутності на українських землях. У січні того ж року він написав листа А.Гітлеру, де засуджував територіально-адміністративне розчленування України, масову загибель військовополонених українців, фактичне збереження колгоспної системи, терор, ліквідацію органів місцевого самоврядування тощо²⁷. Місяць по тому в листі до Г.Гімmlера він висловив рішучий протест проти масових убивств євреїв і використання в цих акціях української допоміжної поліції, сформованої ОУН-М. Відсутність належної реакції спонукала А.Шептицького заявити про розрив стосунків з німецькою владою. У контексті християнської опозиції він розпочав кампанію порятунку єврейського населення, унаслідок якої було врятовано декількох тисяч євреїв²⁸.

Про погроми у Львові митрополита проінформував головний рабин міста Йехезкель Левін, який звернувся до нього з проханням про допомогу. Проте він та його брат загинули невдовзі після цієї розмови. Залишилися спогади рабина Давида Кахане, який потрапив у жорнова гетто, проте пережив «березневу акцію», в якій загинуло п'ятнадцять тисяч євреїв. Він розповів про страхіття Янівського табору, з якого йому вдалося втекти. Уночі рабин переодягнувся, зняв нашивку з рукава та відправився до палацу митрополита, який прийняв його і засвідчив, що врятовані ним діти живі і здорові та виховуються священиками. Давид розповів про тортури в гетто та в таборі, де йому довелося побувати, та про загибель тисяч людей. Рабин Давид Кахане ховався в бібліотеці палацу митрополита до червня 1943 р., потім у студентському монастирі під ім'ям отця Матеуша. У спогадах він розповів про порятунок багатьох євреїв від німецьких каральних акцій завдяки злагодженим діям духовенства УГКЦ та особисто А.Шептицького²⁹. Таких спогадів залишилась значна кількість.

Дослідник А.Кравчук, який простежив еволюцію поглядів митрополита упродовж 1942-1944 рр., вважає, що він визнав свою помилку стосовно співпраці з німецькою окупаційною владою. Підтвердженням є його лист до Ватикану в березні 1944 р., де зазначається, що навіть повернення більшовиків було б кориснішим і кращим від фашистського режиму³⁰.

Разом із цим глава УГКЦ усвідомлював, що його помилка може трагічно позначитися на долі Церкви та намагався висловити максимальну лояльність до радянської влади. Комісар державної безпеки Савченко підкреслював прорадянський характер виступів А.Шептицького з метою збереження діяльності Церкви хоча б на території Західної України. Проте і на цей час митрополит залишався прихильником з'єднання Православної та Греко-католицької церков, вбачаючи в цьому релігійну необхідність. Проте в планах радянської влади була ліквідація УГКЦ і навернення греко-католиків до православ'я. Органи держбезпеки вбачали в постаті А.Шептицького ідеолога самостійницької української орієнтації з експансією за Дніпро і створення Великої самостійної України³¹.

²⁷ Бабенко Л.Л. Радянські органи державної безпеки... С. 361.

²⁸ Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1941-1944 / Упор. Ж.Ковба. Наук. ред. А.Кравчук. Київ, 2003. С. 258.

²⁹ Щоденник Львівського гетто. Спогади рабина Давида Кахане. Вид. 2-е. / Упор. Ж.Ковба. Київ: Дух і Література, 2009. С. 156, 157, 179.

³⁰ Кравчук А. Християнська соціальна етика під час німецької окупації Галичини... С. 240.

³¹ Діанова Н. Церковно-релігійна діяльність митрополита Андрея Шептицького... С. 50.

Таким чином, концепція державотворення митрополита Андрея базується на релігійній, національній і політичній єдності українського народу. Владика дотримувався позиції, що розбудова держави неможлива без релігійної єдності. Він ініціював ідею з'єднання християнських церков на засадах рівності та створення спільного патріархату, очолити який пропонувалося православному патріарху. Проте його місіонерська діяльність не знайшла розуміння і союзників серед православних ієрархів. Програма будівництва Хати-Батьківщини не могла бути реалізована в умовах політичного і воєнного протистояння європейських країн, у складі яких у першій половині ХХ ст. перебували українські землі. Церковно-релігійні та політичні погляди А. Шептицького випередили свій час і змогли втілитися в життя.

Natalia Dianova, Anastasia Yagupova

The concept of the state in the activities of Metropolitan Andrey Sheptytsky

Abstract: This article analyzes the views of Metropolitan Andrey Sheptytsky of the UGCC on the process of state formation in Ukrainian lands. The set of published documents and research literature used made it possible to reconstruct his activities in the church and building a conciliar state. The article considers the church-religious component of the Metropolitan's multi-vector work aimed at uniting Ukrainian churches as a necessary condition for the development of the Ukrainian state. The concept of the state construction by A. Sheptytsky at different historical stages of the development of the UGCC was analyzed. It was found that a significant obstacle to the development of the Ukrainian state was the political separation of Ukrainian lands, which during the first half of the 20th century were part of different European states and belonged to different religious denominations. Considerable attention is paid to the state-building position of the metropolitan during the World War The Second and his efforts to protect the church and the people from the repressions of the Soviet government and the Hitlrite occupation regime. During this period, A. Sheptytsky developed his concept of state development, which was based on the religious and national unity of the Ukrainian people. However, he did not manage to realize his dreams, which was caused by the unfavorable political situation in Ukrainian lands at that time.

Keywords: Metropolitan Andrey Sheptytsky, UGCC, Orthodox Church, Eastern Galicia, political unity, church unity, Ukrainian State